

«Голоса» - это рубрика, где у авторов есть возможность высказать свою, не столько научную, сколько гражданскую точку зрения. Конечно, теоретическая позиция (это особенно значимо для феминистской критики) может быть и часто является гражданским актом. Тем не менее, форма «Голосов» задумана так, чтобы она позволяла раскрыться авторам не (с)только как теоретикам, но и как личностям - творческим, ярким, чувствующим, бунтующим, созидующим. Этот раздел будет рассказывать о личных позициях и личных проектах, используя не-академические форматы, такие как интервью, арт-проекты, стихи и т.д.

10 марта 2011 г. ушла из жизни белорусский политолог, специалист в сфере гражданского образования, участница гражданской кампании «Говори правду» Светлана Андреевна Наумова. Многие из нас помнят ее по совместной работе в Европейском Гуманитарном университете (ЕГУ) в Минске и Вильнюсе, по ее университетским курсам, и по той доброжелательной атмосфере, которая была вокруг Светланы Андреевны. Ниже – одно из ее последних интервью и высказывания ее коллег, которыми мы хотим почтить память об этом замечательном человеке.

Евгения Иванова и Александр Першиай

О СВЕТЛАНЕ НАУМОВОЙ

Навіну пра заўчасны сыход з жыцця Святланы Андрэеўны Навумавай успрыняў з вялікім жалем і шкадаваньнем. Ведаю, што ў гэтай інтэлектуальнай і неабыкавай жанчыны было мноства плянаў на будучыню, звязаных як з дзейнасцю грамадзянскай кампаніі «Гавары праўду», так і з далейшым развіццём ЭГУ. Мне асабіста будзе вельмі бракаваць дакладных і цвярозых ацэнак бягучай сацыяльна-палітычнай рэчаіснасці, якія даступна і з гумарам фармулявала Святлана Андрэеўна. Я ўдзячны за лекцыі, якія яна чытала для магістрантаў праграмы «Дэмакратыя і грамадзянская супольнасць» ЭГУ. Вечная памяць.

*Мікола Бянько,
магістар палітычных навук, незалежны журналіст*

Человек уходит, чаще всего уходит внезапно и неожиданно. Сидишь, сжимаешь трубку телефона со всей силы и... не веришь. Светлана Андреевна Наумова, одна из основоположников белорусской политологии, была не только блестящим ученым и пытливым исследователем, но и талантливым экспертом и аналитиком. Она болела политологией, как могут болеть любимым делом только очень сильные и яркие личности. Она увлекала своим политологическим азартом любого, кто пожелает хоть чуть-чуть узнать о такой непопулярной, в общем-то – науке, и мы все узнавали нечто совершенно новое и до этого непонятное. А еще ее очень не хватает как Человека. Не ученого, не теоретика, без которого наука остановится. Не продвигенца великих идей. С ней так легко было о чем-то просто поговорить.

*Ольга Карáč,
белорусский политический активист и журналист,
магистрантка программы «Публичная Политика»
Европейского Гуманитарного университета*

Во время одной из консультаций я пожаловалась Светлане Андреевне на то, что не нахожу смысла в собственных научных поисках, ведь столько всего уже написано, придумано - зачем писать, если ничего нового открыть всё равно не получится? Светлана Андреевна спокойно и основательно возразила мне, сказав, что «главные перемены, происходят, не “на бумаге”, не где-то “вне”, а внутри Вас. До того, как Вы написали работу, Вы были одним человеком, а после – Вы уже другая...» И я успокоилась. Написала работу. Изменилась. И начала по-другому относиться ко многим вещам, которые мне казались сложными и непосильными. Я благодарна Светлане Андреевне за это з вдохновение. За ее терпение, с которым она относилась ко всем нам – группе магистрантов-политологов ЕГУ. Она могла рассмотреть потенциал в каждом своем студенте и дать ему шанс измениться к лучшему.

*Мария Савушкина,
журналист, магистр политологии*

Добрая, мудрая, хрупкая, но очень сильная женщина. Бесконечно терпеливый, тактичный, преподаватель, который мог говорить просто о сложном и перед которым было стыдно что-то не делать. Преподаватель требовательный, но всегда входящий в положение. Профессиональный политолог. Заботливая и любящая мама. Очень отзывчивый, внимательный, интеллигентный, чуткий человек с прекрасным чувством юмора. Добрый и верный друг... Все это Светлана Андреевна. Мне выпало большое счастье дважды быть ее студенткой, и позже - ее коллегой. Не было ни одного человека, который бы не уважал ее мнения, не прислушивался к нему. Обладая огромным опытом и глубокими знаниями, Светлана Андреевна всегда находила такие слова, что, будь то студент, коллега или просто случайный собеседник, человек всегда чувствовал себя на равных. Спасибо Вам, Светлана Андреевна, за все! Низкий поклон! И светлая память...

*Людмила Бертои,
магистр политических наук,
сотрудник Белорусского института стратегических
исследований (BISS)*

Политологическое сообщество современной Беларуси - очень небольшое. Особенно остро это ощущаешь, когда случаются утраты. В этом году мы потеряли очень важного человека, профессионала, преподавательницу, активную участницу политических и гражданских кампаний – Светлану Андреевну Наумову. Светлана Андреевна была человеком, который не просто учил основам знания о политике, но на примере своей деятельности демонстрировала возможности применения того, о чем рассказывала на лекциях, семинарах в частных беседах. Выразить словами эмоциональную боль этой утраты – невозможно, но очень важно сохранить память о Светлане Андреевне, которая осталась в ее книгах, статьях и интервью.

*Татьяна Чулицкая,
преподаватель департамента
социально-политических наук ЕГУ,
докторант Литовского центра социальных исследований*

Новым прэзідэнтам павінен стаць чалавек з сучасным мысленнем XXI стагоддзя, лічыць палітолаг Святлана Навумава. Па яе словах, зрабіць Беларусь сучаснай – гэта і ёсць сёння наша нацыянальная ідэя.

Еўрарадыё: Прэзідэнцкія выбары адбудуцца неўзабаве. Ці можна сказаць, што сёння альтэрнатыва абавязкова звязаная з нацыянальнай ідэяй? І чаму так?

Святлана Навумава: Давайце спачатку вызначымся, што мы маем на ўвазе, кажучы пра нацыянальную ідэю. Часам пад нацыянальнай ідэяй разумеюць некаторы натхняючы лозунг, які павінен павесці за сабой людзей. Па форме гэта можа быць і так, але па сутнасці, нацыянальная ідэя – гэта перш за ўсё стратэгічны выбар для краіны. І сёння Беларусь сапраўды стаіць перад такім выбарам. Гэта не проста выбар іншай персоны, не проста змена ўлады – гэта сапраўды змена арыенціраў. У гэтым сэнсе, калі сёння мы кажам пра выбарчую кампанію, мы кажам менавіта пра выбар нацыянальнай ідэі. Сёння нацыянальная ідэя заключаецца ў тым, каб зрабіць Беларусь сучаснай.

ЕР: Гэта значыць змены ў Беларусі сёння наспелі, і яны незваротныя?

СН: Вядома. Аўтарытарная праграма развіцця можа быць вельмі эфектыўнай на кароткім прамежку часу, але яна досыць

† Друкуецца павыданню: «Навумава: Лукашэнка сёе-тое зрабіў для мінулага, але ў мінулым жа і застаўся», Еўрарадыё, 7 снежня 2010, <http://old.euroradio.by/by/1421/reports/57624/?tpl=208> Інтэрв'ю падрыхтавана Настай Манцэвіч. Друкуецца з дазволу рэдакцыі Еўрарадыё. Правы захаваныя, copyright ERB © 2010.

хутка сябе вычэрпвае. Гэта можна параўнаць з тым, калі чалавек прымае анаболікі – на нейкі момант ён становіцца моцным, але потым проста разбураецца... Так і з аўтарытарным кіраваннем. Сёння Лукашэнка патрабуецца прызнанне Еўропы, і ён вымушаны так ці інакш заяўляць пра мадэрнізацыю краіны, прычым нават палітычную. Іншая справа, што пры сённяшняй сістэме ўлады гэта рэалізаваць практычна немагчыма.

Калі мы паглядзім на праграмы кандыдатаў, то яны ўсе, па сутнасці, кажуць пра адно і тое. І справа не ў тым, што бракуе крэатыву. Справа ў тым, што сёння цалкам зразумела, што трэба рабіць – старая Беларусь ужо жыць не можа. Гэта разумее і ўлада. У праграме Лукашэнкі змешчаныя зусім не ўласцівыя яму заклікі і выразы. Напрыклад, ён кажа, што на змену каманднай эканоміцы павінна прыйсці эканоміка ініцыятыў. Цяжка сабе ўявіць, што Аляксандр Рыгоравіч вымаўляе нешта падобнае! Тым не менш, ён гэта прэзентуе як сваю перадвыбарную праграму. І гэта натуральна, таму што сёння сапраўды трэба пераходзіць да новага аблічча Беларусі. Сёння беларуская нацыянальная ідэя звязаная з неабходнасцю надаць сучаснае аблічча краіне. Мы шмат у чым пакуль яшчэ аперуем паняццямі XX, а часам і XIX стагоддзя... Нацыянальная ж ідэя складаецца ў тым, каб зрабіць Беларусь сучаснай, краінай XXI стагоддзя.

ЕР: Вы кажаце, што нават у праграме Лукашэнка можна выявіць новыя рэчы, якія раней ён не казаў... Што яшчэ, акрамя «эканомікі ініцыятыў»?

СН: Аляксандр Рыгоравіч загаварыў пра грамадзянскую супольнасць, пра неабходнасць новых сацыяльных праграм. Па мове і ідэям яго праграма цалкам прымальна для сучаснага развіцця Беларусі. Іншая справа, што мы павінны разумець: гэта не праграма Лукашэнка. Ён ужо знаходзіцца ў нейкай сваёй каляіне, і выскачыць за яе ўжо не зможа. Фактычна, сёння яго праграма перакрэслівае тое, што ён рабіў усе 16 гадоў. Яе пісалі вельмі недурныя людзі, але гэта не ёсць рэальная пазіцыя часткі дзяржавы. Акрамя таго, там ёсць чыста кан'юнктурныя рэчы – такую праграму ад Лукашэнкі чакала б Еўропа. І ён яе дае. Граматны ход, але мы, у сваю чаргу, не павінны быць легкавернымі.

ЕР: Калі мы сёння глядзім выступы кандыдатаў у прэзідэнты па тэлебачанні, што гучыць больш пераканаўча – пэўная эканамічная праграма, крокі, якія павінны прадырмацца, каб лібералізаваць эканоміку, або гэта ўсё ж нейкія лозунгі, якія змогуць аб'яднаць беларусаў?

СН: Вядома, гаворка ідзе і пра эканамічныя праграмы таксама. Хоць, паўтару, самае галоўнае – гэта выбар новай сістэмы каштоўнасцяў. Сёння на павестцы дня стаіць пытанне пра тое, каб даць грамадству больш свабоды, больш самастойнасці і ініцыятывы. Сёння для рэалізацыі гэтай ідэі патрэбна палітычная свабода, якой пакуль многім кандыдатам бракуе. У тым ліку і дзейснаму...

ЕР: Што беларусам сёння бліжэй – еўрапейская Беларусь ці беларуская? Вось, напрыклад, Кастусёў падчас сваіх выступаў ставіць перад сабой бела-чырвона-белы сцяг...

СН: Сапраўды, ёсць такое ўяўленне, што беларуская нацыянальная ідэя – гэта перш за ўсё бела-чырвона-белы сцяг і пагоня. На мой погляд, гэта першапачаткова хібнае ўяўленне. Усе гэтыя сімвалы, да якіх я безумоўна стаўлюся з павагай, былі закліканыя аб'яднаць нацыю ў XIX ці XX стагоддзях. Той жа Кастусёў, які ўсяляк прасоўвае і дэманструе гэтыя сімвалы, павінен разумець, што фактычна ён заклікае беларусаў будаваць нацыю па ўзоры мінулага, а не будучага. Для сённяшніх беларусаў сімвалы, вядома, важныя, але перш за ўсё, важна разумець, які ў нас ёсць сучасны план развіцця Беларусі.

ЕР: Тым не менш, калі чытаеш каментарыі на форумах пасля тэлевыступаў, то часта праскоквае меркаванне, што як раз Кастусёў – найбольш беларускі...

СН: Так, мы разумеем слова «нацыянальны» ў вельмі вузкім, этнічным сэнсе – трэба размаўляць на мове, любіць беларускую культуру, спяваць беларускія песні, паважаць беларускі фальклор... Але XX і асабліва XXI стагоддзе прынеслі іншае ўяўленне пра нацыю. Пра нацыю, як пра грамадзянскую супольнасць. Гаворка павінна ісці пра інавацыі ў эканоміцы,

палітыцы, культуры... Як толькі гаворка заходзіць пра беларускую культуру, адразу ўзнікаюць вобразы «матчынай хаты, жывёл, раслін, ветлы над прудзікам...» У нас з паняццем нацыянальная беларуская культура звязаныя нейкія зусім патрыярхальныя вобразы. Тым часам, нацыянальная беларуская культура сёння – гэта «Свабодны тэатр», велізарная колькасць альтэрнатыўных мастакоў, паўпадпольных галерэй, кватэрных канцэртаў... У Беларусі існуе сапраўды вельмі багатая альтэрнатыўная музычная культура. Усё гэта і ёсць культура Беларусі, у тым ліку! Гэта тое, што жыве ў гарадской прасторы, а не толькі ў вёсцы з вельмі мілымі сімваламі, звязанымі з дзяцінствам... У тым ліку – дзяцінствам нацыі.

ЕР: Сыходзячы з таго, як вы апісалі цяпер культуру, які вобраз лідара сёння найбольш блізка беларусам?

СН: Вобраз сучаснага лідара, чалавека, які здольны сабраць вакол сябе новую, маладую каманду, каманду новага пакалення. Вядома, гэта не азначае, што трэба адмаўляцца ад старога досведу, праводзіць люстрацыю па ўзроставым прынцыпе, а ўсе, хто старэйшы за 35 гадоў павінны апынуцца на сметніку гісторыі... Я маю на ўвазе людзей з сучасным мысленнем і амбітнымі планами.

ЕР: Лозунгам беларусаў з'яўляецца фраза- «ніколі добра не жылі, не будзем і пачынаць»?

СН: На мой погляд, бяда Беларусі і беларускай нацыянальнай свядомасці сёння ў тым, што беларусы – нейкая не амбітная нацыя. Я б сказала, што яе лозунгам з'яўляецца фраза- «ніколі добра не жылі, не будзем і пачынаць». Сёння патрэбны чалавек, які скажа: «Мы будзем жыць лепш, мы выйдзем у лідары ў вась такіх абласцях...» У гэтым, уласна, асабіста мая асноўная прэтэнзія да Лукашэнкі. Гэты чалавек сёе-тое зрабіў для мінулага, але ў мінулым жа і застаўся. Нам патрэбны чалавек з сучасным мысленнем ХХІ стагоддзя.

ЕР: Ідэя, што Лукашэнка – дрэнны, усё яшчэ можа аб'яднаць людзей? Ці трэба штосьці большае?

СН: Нейкая частка грамадства, безумоўна, аб'ядноўваецца вакол гэтай ідэі. І я б не стала ставіцца да іх грэбліва, казаць – «ім не важна хто, галоўнае, каб не Лукашэнка»... Некаторыя кажуць, што гэта няспелая палітычная пазіцыя. Але для сённяшняй Беларусі – гэта пазіцыя цалкам актуальная. Калі мы кажам: «хто заўгодна, але не Лукашэнка», мы маем на ўвазе, што старая праграма, па якой жыла краіна – скончылася, яна сябе вычарпала. І сёння, калі людзі аб'ядноўваюцца, як вы кажаце «супраць Лукашэнкі», яны фактычна аб'ядноўваюцца «За іншае развіццё Беларусі».

ЕР: Які лідар павінен прыйсці на змену «харызматыку»?

СН: На змену адной яркай асобе павінна прыйсці іншая яркая асоба, якая расчысціць прастору для таго, што Макс Вэбер называў «рацыянальна-легальным кіраваннем» - спакойным, бюракратычным, але дэмакратычным. Для таго, каб прыйсці ў спакойную гавань дэмакратыі, мы павінны прайсці праз перыяд дэмантажы старой сістэмы. І гэта можа ажыццявіць толькі вельмі яркая натура, таксама харызматычны лідар. Гэта, вядома, вельмі далікатнае пытанне, таму што сёння той, хто ідзе на змену Лукашэнка, атрымлівае ўсе яго паўнамоцтвы. Ён, фактычна, атрымлівае гэты ўсеўладны пост лідара краіны. І тут вельмі важна зразумець – ці будзе здольны чалавек дзеля будучыні краіны ад гэтага адмовіцца, ці будзе працягваць рабіць тое ж самае?..

ЕР: Напэўна, акрамя яркіх паводзінаў, гэта павінен быць і знешне яркі і выразны вобраз?

СН: Сутнасць прафесіі палітыка заключаецца ешча ў размовах. Палітык – гэта чалавек, які размаўляе з народамі. Часам у нас фармуецца такое ўяўленне, што палітык – гэта той, хто ўмее кіраваць. Кіраваць умее кіраўнік, а палітык павінен размаўляць з народамі. Таму першым чынам людзі чакаюць такога лідара, які мог бы ім зразумела растлумачыць, які мог бы натхніць словам, які мог бы іх за сабой павесці. І ў якога, я яшчэ раз падкрэслію, ёсць палітычная воля для таго, каб ажыццявіць усе гэтыя пераўтварэнні.